

Марина Цветаноска

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје
Институт за македонска литература, Скопје
m.cvetanoska@iml.ukim.edu.mk

КНИЖЕВНО-ИСТОРИСКИТЕ ПРИЛОЗИ НА БЛАЖЕ КОНЕСКИ ЗА МАКЕДОНСКИОТ 19 ВЕК

Клучни зборови: деветнаесетти век, преродба, македонски јазик, национално движење.

Делото на Блаже Конески изобилува со јазични и книжевно-историски разработки за преродбенскиот деветнаесетти век, кој го смета за клучен во континуитетот на процесот на кодификација и создавање литература на македонски јазик. Според Конески, тенденцијата за самостоен национален развој на македонскиот народ преку црковна, јазична и национална автономија е силно изразен, особено во втората половина на деветнаесеттиот век.

Неговите аналитички согледувања поврзани со книжевноста и историските услови и процеси во кои твореле македонските преродбеници во епохата на националното будење, претставуваат стожер за понатамошни продлабочени научни иследувања на македонската книжевна историја.

За Конески континуитетот е првото и суштинското начело на националната опстојба, идентификација и непокор, а литературата како повозвишена и трајна форма на самиот живот и егзистенција се одразува во нераскинлива врска на мислата и акцијата на генерациите кои со пишаниот збор го пресоздаваат човекот и светот (Тоциновски, 2002б: 71).

Токму затоа, за да се разбере потребата на Конески од постојано нагласување на неизбежниот континуитет и темата за татковината и претходниците во создавањето на таа татковина, како што вели тој, не пристапува апстрактно или од историски, државоправен кодекс, кој како граѓанин го

задолжува. Конески потенцира дека тоа е едно многу конкретно согледување на индивидуалната судбина на културно-творечките личности и токму затоа се навраќа кон своите претходници, кон реалната судбина на тие луѓе што се заслужни за втемелување на книжевната традиција. Карактеризирајќи ја Македонија како мала и заостаната средина со ограничени можности, судбината на тие личности, според него, како и смислата за нивната акција, станува посебно интересна.

„Јас чувствував од секогаш потреба да се идентификувам со тие личности и да се вклучам со нив во една традиција. Меѓу тоа што е мој свет и тоа што било нивни свет, се разбира има разлики. Тие разлики се понекогаш многу големи. Но, ме водеше чувството дека, сепак сите претходници, ние можеме и да ги почувствуваме и да ги разбереме многу подлабоко, па и нивните пораки да ги осмислиме натаму, отколку што тоа можат други, што евентуално се интересираат за нив, за нивното дело, но на еден маргинален начин. И, не ни бескорисно. Можеби, гледајќи го во тоа, тие што го правеле, само она што може да се искористи од дневен политички аспект. За нас контактот со тие претходници е многу подлабок, поинтимен“ (Андреевски, 1991: 312).

Настојувајќи да ја растовари книжевната историја од непотребен товар на какви било влијанија, со лесно пристапен и читлив, но истовремено извонредно прониклив, комуникативен и визионерски настроен стил, го задржува вниманието на читателот кон темата или како што вели Конески, личноста за која пишува. Конески ги разгледува и писателот и неговото дело како една неделива и комплексна целина. Произнесените ставови тој секогаш ги аргументира и потврдува со конкретни историски податоци од целокупното живеење, лоцирајќи ги и барајќи соодветен начин да бидат детерминирани според времето, околностите, но и етничкиот и географскиот комплекс.

А, со сигурност може да се каже дека не постои прашање во македонската наука за книжевноста кон која Конески се нема произнесено по принципот на архитектонско поврзување на научното, историското и уметничкото. Меѓу другото, и извесно е дека неговите книжевно-историски согледувања ги надминуваат рамките на книжевната историја и задираат во културологијата. Сосема сеопфатно и студиозно Конески пристапува кон разработка на одреден автор или дело. Најголемиот дел од нив во македонската книжевна наука се и први, базични проследувања

и вреднувања над кои потоа и единствено можеле да се надградуваат и дополнуваат новите резултати (Друговац, 2002а: 82).

Во *Јазични и книжевно-историски прилози за македонскиот 19 век*, најтемелно ги проследува базичните збиднувања и околностите во кои суштествува македонската јазична и литературна мисла во деветнаесеттиот век и констатира дека „литературната дејност на македонски јазик во минатиот век е скромна по обем, а особено по вистинските постигања“ (Конески, 1986: 5) Конески уште во воведот напоменва дека собирачката дејност во овој период е позначаен факт, отколку скромниот напор на полето на пишуваната литература. Во таа насока усното творештво повеќе влијае на побрзиот развој на македонската современа поезија, отколку проза. „Во културно-историски поглед значењето на македонската литература од минатиот век е несомнено. Таа ги изразува суштествените страни на развитокот на македонскиот народ, сведочејќи за неговите напори да се ослободи од заостанатоста и да стапи во редот на културните народи“ (Конески, 1986: 6).

Од книжевен аспект, Конески пишува за дејноста на Крчовски, Пејчиновиќ, Партенија Зографски, Прличев, Цепенков, Миладиновци... . Во културно-историски и јазичен контекст го истакнува нивното огромно значење, а овој век за Конески (временски поблизок – минат век) претставува неизбежност во развојот и растот на македонскиот јазик и книжевност и токму затоа многуслојно и интердисциплинарно го истражува и обемно пишува за него.

Во разработките на преродбенскиот деветнаесетти век, Конески го потенцира значењето на зачетоците на употребата на народниот јазик, кој според Синаитски е клучот од железо и челик што го отвора „срцето на простиот човек“, а прашањето за литературен јазик, според Конески, ќе биде поставено подоцна. Почетоците на националното движење Конески ги лоцира во борбата против власта на Цариградската патријаршија и употребата на грчкиот јазик во црквите и училиштата, белези на почетната фаза на националното движење. И во таа насока на борба, односно едно движење што го спроведувало словенското население кое сè уште било останато во границите на Турската Империја се одвивало симултано во Македонија и Бугарија. Но тука мора да ја истакнеме објективноста на Конески во однос на оваа борба за која вели дека... без некој поизразит контакт меѓу себе, се создаваат две средишта на словенското население

под турска управа – македонското, со особена улога на западномакедонските градови во него, и бугарското, со особена улога на средногорските градови. Црковната борба ќе придонесе за поинтензивен контакт помеѓу овие две словенски заедници, според него македонското граѓанство е послаб партнер и раководството се наоѓа целосно во рацете на претставниците на бугарските богати трговци и интелигенција во Цариград кога конечно во 1870 година и се основа Егзархијата како установа со типично централистички карактер. Кај Македонците заживува идејата за возобновување на Охридската архиепископија и во стремежот дури за исфрлање на грчкиот јазик, дури се зборува и за некој „среден“ бугарско-македонски јазик (Партениј Зографски). Па оттука, кај многумина од преродбенскиот период кои издаваа учебници ќе дојде и до извесно колебање и недоследности, според Конески сосема природни во слични историски ситуации, во почетната фаза на националното будење.

За хегемонистичките напади од бугарска страна врз македонскиот јазик и македонската нација, Конески ќе се осврне и во статијата *По ѱовод најновиоѱ најѱаѱ на нашиоѱѱ јазик* во 1948 година. Соочувајќи се и денес со истите ставови на официјална Софија, оваа статија на Конески звучи многу свежо и напати отрезнувачки и освежувачки за легитимното право на македонскиот народ да пишува и твори на јазикот на кој со векови зборувал и да ја застапува и брани легитимноста на македонската држава за која, според Конески, крваво се изборил.

За визионерските ставови на Конески сведочи уште во 1945 година неговата статија *Македонската лиѱература и македонскиоѱ лиѱературуен јазик* – предавање држано на скопскиот народен универзитет во издание на Култура, преиздадено оваа година кога се одбележува стогодишнината од неговото раѓање, каде што првично го подвлекува проблемот со соседите и вели: „Црковната борба во Македонија е неразделно сврзана со таја на Бугарија, тоа е една општа борба на славјаните во Турција, потискани и експлоатирани од цариградската патријаршија. Големобугарската наука, издигаше една сосема лажна теза, дека бугарското преродуење почнало во Македонија. Со тоа големобугарите сакаа да кажат дека бугарштината иде во Македонија како надворешно влијание, а единствен аргумент за тоа им беше што Пасиј бил роден во Банско – Пиринска Македонија“ (Конески, 2021: 10).

Во овој контекст Конески зборува и за руското влијание и школувањето на многу млади интелектуалци во Одеса, а го истакнува и исклучителното значење на издавањето на учебници од К. Шапкарев, Ѓ. Пулевски, Димитрија Македонски и особено собирачкото дело и свеста која се раѓа кај Димитрија Миладинов – кого Конески го нарекува „најдоследен борец за црковна и духовна самостојност на својот народ“.

Блаже Конески со вистински усет за македонскиот јазик, јасно, конкретно, одговорно и блажеконески, како што потенцира во поговорот Кирил Конески, ја завршува книгата: „Ние сега ја основаме својата култура. Наша е иднината. А тоа значи дека станува наше и минатото, и ние на него, фалсифицирано досега, ќе фрлиме јарка светлина, со заграб, зашто за нас е јасно како бел ден целиот развој, па тука и на нашата литература од порано, е нужен чекор по чекор до денешниов ден, кога македонскиот народ за прв пат во слобода ја твори својата национална култура“ (Конески 2021: 89).

Кога пишува за своите претходници (од 19 век), Конески смета дека со право некои од нив не биле задоволни од успехите (национално осамостојување) постигнати во овој век, но генерацијата на Конески, смета тој, која има можност да се осврне на овој период од поширока културно-историска основа може да го согледа деветнаесеттиот век како многу важен во континуитетот и конечно успехот во разрешување на јазичното и националното прашање. Особно од аспект на можноста да се пишува и твори во тукушто ослободената македонска држава на кодифициран македонски јазик, со сопствен правопис.

Денес, во 21 век, со далеку поширока временска и историска дистанца од овие процеси, исклучителна е важноста на преродбенскиот период и во континуитет значењето и важноста на делото на Блаже Конески, кој воспостави едно единство меѓу македонскиот 19 и 20 век.

Надоврзувајќи го своето дело на преродбенското, односно занимавајќи се со истата „мака... роден во смачкано племе“, визионерски и вонсериски остроото око на Конески ги согледа опасностите во кои се наоѓаме денес, а неговото дело секогаш ќе претставува предизвик и завет за зачувување и понатамошниот континуитет.

Веројатно и не би можело поинаку да се размислува за јазично-книжевно, пред сè за национално постоење ако се нема континуитет, па во тие рамки денес врз фонот на нашите преродбеници и на Блаже Конески

би можело да се размислува дали и каков континуитет им се пренесува на следните генерации?!

Литература:

- Андреевски, Цане. 1991. *Разговори со Конески*. Скопје: Култура.
- Ѓурчинов, М.; Топољинска З.; Иванова О. (прир.). 2002а. *Зборник, Делото на Блаже Конески, остварувања и перспективи*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.
- Ивановиќ, Радомир 1984. *Дојринос Блажа Конеског науци о књижевности*, во: *Зборник во чест на Блаже Конески по повод шеесетгодишнината*, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“.
- Конески, Блаже. 1986. *Македонскиот XIX век*. Скопје: Култура.
- Конески, Блаже. 2021. *Македонската литература и македонскиот литературен јазик*. Скопје: Култура.
- Конески, Блаже. 1981. *За литературата и културата*. Скопје: Култура.
- Тоциновски, Васил. 2002б. „Книжевниот историчар Блаже Конески“. Во: *Зборникот Блаже Конески – осумдесет години од раѓањето*, Јованка Стојановска Друговац (прир.). Скопје: Институт за македонска литература.

Marina Cvetanoska

**BLAZE KONESKI'S LITERARY AND HISTORICAL VIEWS
OF THE 19TH CENTURY IN MACEDONIA**

Summary

Blaze Koneski's work consists of many linguistic and literal and historical elaborations of the reviving nineteenth century, which he considers vital for the continuity of the codification process for an autonomous national development of the Macedonian language. According to Koneski, the tendency for an autonomous national development of the Macedonian nation through religious, linguistic and national autonomy is strongly emphasized, especially in the second half of the nineteenth century. The subject of this thesis is Koneski's views related to the literature and the historical conditions and processes in which the Macedonian revivalists worked during the age of the national awakening. Within these frames, Koneski, very analytically and thoroughly, elaborates the key figures of the Macedonian Revival Era. But, at the same time, he points to an interesting idea, i.e. a direction for the time distance as a paradigm of the meaning of success of the cultural and historical processes in the struggle for national autonomy.

When writing about his predecessors (from the 19th century), Koneski believes that some of them were rightfully dissatisfied with the success (the national autonomy) achieved in the 19th century, but Koneski's generation, who has an opportunity to look at this period from a wider cultural and historical base, can see the nineteenth century as a very significant in the continuity and finally, the success in solving the linguistic and national issue.

Today, in the 21st century, with much larger distance from these processes in terms of time and history, the revival period and the importance of Blaze Koneski's work are extremely significant, but at the same time, they are a challenge and an oath to preservation and further continuity.

Keywords: nineteenth century, revival, Macedonian language, national movement.